

Kroniek Sint Agatha

Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven | Klooster Sint Agatha

Ten Geleide

Aan het einde van het jaar vindt u in de Kroniek een terugblik op de ontwikkelingen in de afgelopen maanden en een toelichting bij enkele specifieke collectie-onderdelen in het Erfgoedcentrum. Ook kijken we vooruit naar plannen die voor 2025 op stapel staan. Van harte wensen we u fijne kerstdagen en een voorspoedig nieuwjaar.

Kerstgroep gemaakt door zuster Angela Hendrickx, lerares handvaardigheid (Franciscanessen van Veghel)

REGISTERS EN KAARTSYSTEMEN

Veel mensen die de archieven van het Erfgoedcentrum raadplegen, zijn op zoek naar informatie over een persoon. Ze beginnen met het intypen van een naam in het zoekveld op de website. Zo vinden ze alleen resultaten als de naam letterlijk in een archiefinventaris voorkomt. Als dit niet het geval is, betekent het niet dat er over de gezochte persoon niets te vinden is. Een goed startpunt voor verder onderzoek naar een kloosterling zijn de registers en kaartsystemen die in bijna iedere archiefinventaris te vinden zijn onder de rubriek 'Leden'. Deze archiefstukken zijn altijd systematisch opgemaakt. Inschrijvingsregisters zijn meestal chronologisch geordend op datum van intrede. Kaartsystemen en andere registers zijn doorgaans alfabetisch geordend op naam; sommige op kloosternaam, andere op achternaam/familienaam.

Een kaartstelsysteem geordend op familienaam is bijvoorbeeld te vinden in het archief van de Ursulinen van de Romeinse Unie. Op voorgedrukte persoonskaarten staan bovenaan de voornamen, achternaam en kloosternaam. Verder wordt van iedere kloosterling vermeld waar en wanneer zij werd geboren, intrad, professie deed, werd verplaatst en overleed. Vaak bevatten de kaarten ook gegevens over de ouders, informatie over bevoegdheden (zoals behaalde diploma's) en een pasfoto.

Persoonsinformatie in ledenregisters is vaak wat beperkter dan in kaartsystemen. De omvang van die registers verschilt: van dunne schriftjes tot lijvige boekwerken, gelukkig vaak voorzien van een index. Het zijn mooie archiefstukken om te zien, maar niet altijd even praktisch in het gebruik. In een register van de Dominicanessen van Voorschoten staat geschreven: "Dit registerboek werd sedert eind 1921 vervangen (...) Daar het kaartstelsysteem geheel is herzien en foutieve namen en data daarin verbeterd zijn, gelieve men voortaan uitsluitend de kaarten en niet meer dit registerboek te raadplegen."

Naast algemene ledenregisters hielden verschillende kloostergemeenschappen meer specifieke registers bij. Dit type register is soms lastiger terug te vinden in

Verzameling registers

“Verplaatsingenboek” (Broeders van O.L. Vrouw van Lourdes)

een archiefinventaris, maar inhoudelijk minstens zo interessant. Denk bijvoorbeeld aan een register waarin de kenmerken van aspiranten werden genoteerd: gezinssituatie, diploma's, financiële situatie, karaktereigenschappen en talenten. Verder hield de missieprocuur vaak een register bij van missionarissen en de schooladministratie van onderwijzend personeel. Bij congregaties met veel huizen wisselden de leden doorgaans meerdere keren van standplaats; ze werden ingezet waar ze op dat moment het hardst nodig waren. Ook om zicht te houden op deze verhuizingen werden registers gebruikt, zoals het “Verplaatsingenboek” van de Broeders van O.L. Vrouw van Lourdes. Het laat zien hoe broeders soms al na luttele maanden uit een klooster vertrokken, om er vervolgens enkele jaren later weer terug te keren.

Tot slot vinden we in kloosterarchieven registers die te maken hebben met de werkzaamheden van de orde of congregatie. In een aantalarchieven zijn overzichten bewaard gebleven van leerlingen, pensioengasten, weeskinderen of patiënten. Een indrukwekkend en lijk voorbeeld is het leerlingenregister van het College van het Heilige Kruis, van de Kruisheren in Uden. In het 10 centimeter dikke boek staan leerlingen ingeschreven van 1886 tot en met 1959. Bijzonder is de kolom met informatie over de gekozen ‘staat’. Daarin werd genoteerd “Burgerlijk” als leerlingen na de studie voor een burgerlijk leven kozen en “Kruisheren” als ze intraden bij de Kruisheren. Maar er staan er ook vermeldingen van “Augustijnen”, “Witte Paters” en “Benedictijnen”. Het register laat zien dat verschillende religieuzen hun opleiding genoten bij de Kruisheren in Uden.

Bijzonder zijn ook de patiëntenregisters van het R.K. Gasthuis aan de Haagdijk te Breda, van de Franciscanessen Alles voor Allen. Twee dikke registers

lopen van 1819 – het stichtingsjaar van het gasthuis, zeven jaar eerder dan de stichting van de congregatie – tot en met 1903. In de registers staan de naam, het beroep en de godsdienst van patiënten opgetekend. De kolom met beroepen geeft een mooi inzicht in 19e-eeuwse ambachten die nu vaak uitgestorven zijn, zoals kuiper, letterzetter, passementwerker of touwslager. Ook de ziektes of “lichaamsgebreken” van patiënten werden bijgehouden, evenals de dag van herstel of van overlijden. Patiënten bezweken aan kwalen als “de teering”, “de koorts” of “een koude”. Naarmate de jaren verstrijken, wordt het onderscheid in beschreven ziektebeelden groter. Zo is te zien hoe de medische kennis gaandeweg toenam.

In de toekomst willen we de registers in de kloosterarchieven graag digitaliseren en beter ontsluiten, te beginnen met de oudste en meest kwetsbare registers uit de 19e eeuw. Een betere ontsluiting is te realiseren door handgeschreven gegevens over te typen of door de toepassing van handschriftherkenning. Zo zullen registers eenvoudiger doorzoekbaar worden op bijvoorbeeld naam of plaats. > G. van Gorp en S. Scherpenisse

UIT DE COLLECTIE: MARISTEN IN OCEANIË

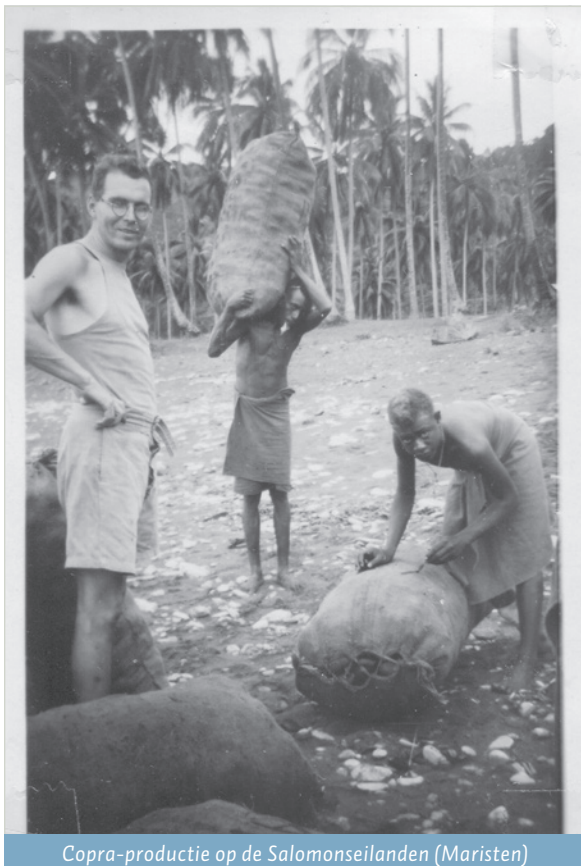
“Neem een atlas of globe en bekijk Oceanië.” Dit is in 1963 een rubriek in het Maristen-tijdschrift *Heilige Kruistocht*. Het werelddeel Oceanië bestaat uit Australië en een groot aantal eilanden. Het was één van de verst gelegen en lastigst te bereiken missiegebieden. Vanaf 1825 werkten hier de Paters van de HH. Harten. Zij vroegen aan de paters Maristen, een jonge en idealistische Franse congregatie, om assistentie. In 1836 voeren de eerste Maristen-missionarissen om Zuid-Amerika heen naar het gebied; ze waren bijna een jaar onderweg. Begin 20^e eeuw waagden ook Nederlandse missionarissen zich aan deze moeilijke missie. Ze gingen bijvoorbeeld naar de Salomonseilanden, Nieuw-Caledonië en Fiji. De reis werd na verloop van tijd gemakkelijker en ging sneller, maar de eilanden – met al hun verschillende talen en culturen – bleven ver weg.

Een pagina uit het tijdschrift *Heilige Kruistocht*, 1921 (Maristen)

In het afgelopen jaar is de inventaris van het archief van de paters Maristen online geplaatst. Welke stukken zijn daarin bewaard gebleven over dit missiegebied aan de andere kant van de wereld? En wat staat er zoal in? Aan de hand van enkele bronnen geven we een eerste indruk.

In 1921 verschijnt de eerste jaargang van het al genoemde tijdschrift *Heilige Kruistocht*. Het tijdschrift weerspiegelt het apostolaat van de eerste Nederlandse Maristen. Zij richten zich niet alleen op hulp aan stervenden en werving voor hun juvenaat in Hulst, maar zeker ook op werkzaamheden in het buitenland. Artikelen vertellen uitvoerig over met name Oceanië: over de Franse geschiedenis van de missie, over de inwoners van het gebied, de gewoonten, het klimaat, de natuur en de missieposten. In 1921 schrijft pater Geurts: “Nergens ook droeg de jonge Congregatie schooner vruchten dan in deze verwilderde bijna ongekende landstreken.” Tegelijkertijd blijkt de missie niet eenvoudig te zijn. Een onbekende pater doet in meerdere artikelen verslag van zijn reis naar het eilandje Savo, waar hij uiteindelijk een “oude en verstokte heiden” die ernstig ziek is het heilig doopsel toedient. Pater Foltzer schrijft over zijn catechismuslessen aan kinderen, waaronder de 12-jarige praatgrage Victor. In 1935 laat pater Bernard van de Walle weten, dat de

Copra-productie op de Salomonseilanden (Maristen)

jongens die hij lesgeeft graag briefjes willen schrijven naar studenten van het juvenaat in Hulst. De jongens schrijven dat pater Van de Walle hen Engels, rekenen, schrijven en godsdienst leert. Hun boodschap – vermoedelijk niet alleen afkomstig van de leerlingen – is ook dat er meer missionarissen nodig zijn. Dit lijkt een constant probleem. Samen met het in 1946 opgerichte contactblad *De Schakel* van de Maristen geeft het tijdschrift *Heilige Kruistocht* veel inzicht in veranderende opvattingen over de missie en in de samenwerking met andere paters, broeders, zusters en leken.

In het archief van de Nederlandse Maristenprovincie zijn ook veel pakken met brieven bewaard gebleven. Ze zijn te vinden in persoonsdossiers en in aparte verzamelingen, geordend per missionaris, provinciaal of missieprocurator. De persoonlijke verhalen in de brieven maken het afgelegen karakter van het missiegebied concreet. In 1947 komt pater Piet Geerts aan in Rokera, op het eiland Malaita (Salomonseilanden). Het valt hem zwaar hoe weinig verbinding er mogelijk is met de buitenwereld. Post doet er maanden over. Ook dorpsbezoeken, waarin hij de biecht hoort, doopt, trouwt en soms zieken verpleegt, kunnen zeer uitdagend zijn vanwege slingerpaadjes door steile bergen, moerassen en omvergewaaide bomen. Omdat er op de Salomonseilanden weinig gezondheidsvoorzieningen zijn, proberen missionarissen meer welzijn te brengen. Zo zet broeder Joris van der Zant zich als ervaren missionaris in de jaren 1980 in voor het St. Martin Rural Trainings Centre in Tenaru, op het eiland Guadalcanal. Hier worden jongens en hun vaders getraind in land- en tuinbouwtechnieken en in bijkomende zaken zoals hygiëne, Engels, houtbewerking en boekhouding. Een van de doelen is te voorkomen dat jongeren naar de stad trekken en daar werkloos rondzwerven.

De correspondentie in het archief geeft ook inzicht in de financiële situatie van de missie en in de ambities van missiebisdommen. Er is vaak gebrek aan geld. Individuele missionarissen ontplooiën activiteiten om wat extra's te verdienen, zoals het verbouwen van kokospalmen, die in de archiefstukken 'klapperbomen' worden genoemd. Van het gedroogde vruchtvlies – 'copra' genaamd – worden zeep en margarine gemaakt. In 1968 schrijft pater Gerard Buns dat hij met de hulp van schoolkinderen Trochusschelpen verzamelt. De missieboot kan ze meenemen naar Honiara – op het eiland Guadalcanal – om ze daar op de markt te verkopen. Van de opbrengst wil hij voor de schoolkinderen vishaken, vissnoeren en duikbrillen kopen.

Naast economische komen in het archief ook politieke ontwikkelingen aan bod. Om bij het voorbeeld van de Salomonseilanden te blijven: het gebied valt vanaf 1893 onder Brits protectoraat. Tijdens de Tweede Wereldoorlog kunnen niet alle Maristen er hun werkzaamheden voortzetten. In 1942 dwingen Amerikaanse autoriteiten bijvoorbeeld pater Van de Walle, die in Rohinari een catecheseschool voor families leidt, te vertrekken vanwege de Japanse invasie. Na de bevrijding zien missionarissen een anti-Britse beweging opkomen en eind jaren 1970 worden de eilanden onafhankelijk binnen het Brits Gemenebest.

Aan de Nederlandse aanwezigheid in Oceanië komt aan het begin van de 21e eeuw een einde; nu werken er religieuzen uit de regio. Bovengenoemde voorbeelden zijn een kleine greep uit de grote verscheidenheid aan archiefstukken en publicaties die bewaard zijn gebleven over (Nederlandse) missionarissen die werkzaam waren in dit werelddeel. Een laatste tip voor geïnteresseerden is om de fotocollectie niet te vergeten. Het archief van de Maristen bevat enkele mooie albums met uitgebreide bijschriften. De foto's geven weer net andere kijk op de missie-ervaringen dan geschreven documenten. > S. Scherpenisse

VOORUITBLIK OP 2025

De werkzaamheden in Klooster Sint Agatha zullen ook in 2025 bestaan uit: (1) het opnemen en ontsluiten van collecties van de orden en congregaties die in het Erfgoedcentrum participeren, (2) het beheer van het kloostercomplex en (3) de ontvangst van bezoekers. Hierbij verwachten we enkele bijzondere gebeurtenissen.

In april 2025 wordt een nieuwe tentoonstelling geopend. In tegenstelling tot de thematentoonstellingen in de afgelopen jaren, richten we de komende maanden een expositie in met verschillende kenmerkende, opvallende of anderszins sprekende collectie-items. De onafhankelijkheid van een centraal thema maakt het mogelijk om uiteenlopende objecten te kiezen die we graag willen delen met het publiek.

In het voorjaar verwachten we een feestelijke oplevering van de restauratie van de kloostermuren. In weer en wind hebben de medewerkers van Bouwbedrijf Van de Ven (Veghel) de afgelopen jaren meter na meter onder handen genomen. Bij de oplevering zullen we vieren dat de oude muren, dankzij een bijdrage van

zeer velen, 'gered' zijn en er weer een hele tijd tegen kunnen.

De derde bijzondere activiteit heeft als doel de digitale presentatie van collecties in het Erfgoedcentrum te versterken. Het gaat om drie deelprojecten. Op de eerste plaats wordt de digitalisering voorbereid van ruim 20 meter archiefmateriaal over de werkzaamheden van kloosterlingen in het Caribisch gebied, binnen een voorziening en subsidieregeling van de Koninklijke Bibliotheek (Metamorfoze). Na afloop kunnen onderzoekers van deze archiefstukken zowel de beschrijvingen als de inhoud online raadplegen. Het tweede project dat geïnitieerd wordt, betreft de koppeling van data van het Erfgoedcentrum aan de websites oorlogsbronnen.nl en onland.nl. De laatstgenoemde website toont bronnen van een groot aantal erfgoedinstellingen over de gedeelde geschiedenis van Nederland en Indonesië. Omdat het overgrote deel van de orden en congregaties betrekkingen had (en heeft) met Indonesië, mogen de collecties van het Erfgoedcentrum hier niet ontbreken. Met het derde project is reeds een begin gemaakt: de digitale presentatie van de filmcollectie in het Erfgoedcentrum via de website www.erfgoedkloosterleven.nl en de website BrabantinBeelden van het Brabants Historisch Informatie Centrum. > M. Arendsen

Het uitslijpen van voegen bij de kloostermuren

Bezoek van bestuursleden van de Indiase dochtercongregatie van JMJ

Koorvesper 27 oktober

KRONIEK VAN EEN HALF JAAR

- ▶ Op 2 juli en 21 november bezochten zusters van de Indiase dochtercongregatie van JMJ het Erfgoedcentrum voor een rondleiding.
- ▶ Op 9 juli kwamen er aanvullingen binnen op het archief van de Broeders van O.L. Vrouw van Lourdes. In de tweede helft van het jaar brachten ook andere participanten – vaak omvangrijke – aanvullingen op hun collecties naar Sint Agatha: de Fraters van Tilburg, de Vrouwen van Bethanië, de Franciscanessen van Heythuysen, de Dominicanen, de Sociëteit voor Afrikaanse Missiën, de Salesianen van Don Bosco, de Monialen Dominicanessen, de Maristen en de Fraters Maristen, de Ongeschoeide Karmelietessen en Ongeschoeide Karmelieten, de Congregatie van “De Voorzienigheid”, de Franciscanessen van de H. Elisabeth, de Broeders van Huijbergen, de Broeders van de H. Joseph, de Franciscanessen van Etten, de Kleine Zusters van de H. Joseph en de Kapucijnen.
- ▶ Op 3 juli, 18 september en 22 oktober waren er bouwvergaderingen voor de restauratie van de kloostermuren.
- ▶ Op 7 juli gaf vocaal ensemble Sonabile uit Nijmegen een concert in de kloosterkerk.
- ▶ Op 16 juli ontvingen we een afvaardiging van het voormalige klooster in Hoogcruts voor informatie over de inrichting van kloostertuinen.
- ▶ Van 25 tot 27 juli en de laatste dagen van september werkte restaurator Gunter Reimann aan conservering van de ‘collectie Frenswegen’ in de kloosterbibliotheek van Sint Agatha.
- ▶ Op 28 juli en alle laatste zondagen van de maand tot en met oktober werden koorvespers gehouden in de kloosterkerk.
- ▶ Op 6 augustus en 9 december bezochten medewerkers van het behoudsprogramma Metamorfoze van de Koninklijke Bibliotheek het Erfgoedcentrum in verband met een subsidieaanvraag voor het digitaliseren van archiefstukken over het Caribisch gebied. Eind november vernamen we dat de subsidieaanvraag gehonoreerd is.
- ▶ Op 1 september nam het Erfgoedcentrum deel aan de jaarlijkse gezamenlijke presentatie van culturele instellingen in Cuijk.
- ▶ Op 13 september arriveerde het archief van de Karmel in Haaren.

Graafwerk voor vernieuwing van de waterleiding

Lunch tijdens de Participantenvergadering

Internationaal gezelschap Oblaten Franciscus van Sales

- ▶ Op 15 september nam het Erfgoedcentrum deel aan de landelijke Open Monumentendag. In het kader van het thema 'Routes, netwerken en verbindingen' hield Astrid Huis een lezing over haar tante José die, afkomstig uit Cuijk, als missionaris werkzaam was in Congo.
- ▶ Op 24 september was de jaarlijkse bijeenkomst voor de ca. 80 vrijwilligers in Klooster Sint Agatha.
- ▶ In de laatste week van september werd de waterleiding van het klooster vervangen.
- ▶ Op 2 oktober was Marga Arendsen aanwezig bij de eerste bijeenkomst van de Vereniging Samenwerkende Kloosters in Heeswijk-Dinther.
- ▶ Op 8 oktober was de jaarlijkse Participantenvergadering van het Erfgoedcentrum voor deelnemende orden en congregaties.
- ▶ Op 29 oktober was er overleg met de organisatie van 'Onsland.nl' en 'Oorlogsbronnen.nl' over deelname door het Erfgoedcentrum.
- ▶ 31 oktober was de laatste dag van het bezoekersseizoen. In de wintermaanden blijven de studiezaal en de kloostertuin toegankelijk.
- ▶ Op 5 november arriveerde het archief van de Kanunnikessen van de H. Augustinus.
- ▶ Op 12 november was de opname voor een energie-scan voor Klooster Sint Agatha.
- ▶ Op 14 november ontvingen we leden van de Indonesische dochtercongregatie van de Zusters van het H. Hart, evenals de generale overste van de Oblaten van de H. Franciscus van Sales samen met leden uit verschillende Europese landen.
- ▶ Op 21 november bezochten Carli van den Berg en Marga Arendsen de jaarlijkse inspiratiebijeenkomst van Visit Land van Cuijk.
- ▶ Op 22 november arriveerde er archiefmateriaal van de Religieuzen van de Eucharistie.
- ▶ Op 23 november bezochten drie medewerkers van het Erfgoedcentrum in Sittard de presentatie van een geschiedschrijving over de Passionistinnen.
- ▶ Op 17 december werd het jaar afgesloten met een Kerstborrel voor medewerkers, bewoners, vrijwilligers en bestuursleden.
- ▶ In het afgelopen jaar ontvingen we bijna 600 verzoeken om informatie en werden 340 bezoekers verwelkomd in de studiezaal van het Erfgoedcentrum. Tijdens het zomerseizoen werden er 87 rondleidingen gegeven aan in totaal 1.200 personen, telden we 3.100 bezoekers bij de tentoonstelling en 5.800 in het Poortgebouw.

Colofon

Deze kroniek wordt uitgegeven door de stichtingen
Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven en Sint Aegten
ISSN: 2210-5719

Redactie: M. Arendsen, G. van Gulp,
G. Heusschen, S. Scherpenisse

Adres: Kroniek Sint Agatha
Kloosterlaan 24, 5435 XD St. Agatha
Tel. 0485 - 31 10 07
E-mail: info@erfgoedkloosterleven.nl
Website: erfgoedkloosterleven.nl | kloostersintagatha.nl

Rekeningnummer: 0451 7552 35 t.n.v. Stichting
Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, Sint Agatha

Vormgeving: Vormweijjs, Nijmegen

De tuinploeg verwijdert blad van daken en dakgoten